

МОНГОЛ УЛСЫН
ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН САЙДЫН ТУШААЛ

2014 оны 12 сарын 02 өдөр

Дугаар 4162

Улаанбаатар хот

Хөтөлбөр батлах тухай

Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.4, 8.1.6 дахь заалтыг үндэслэн, Монгол улсын Засгийн газрын 2014 оны 34 дүгээр тогтоол, “Амьдралын буруу хэвшлээс үүдэлтэй өвчнөөс сэргийлэх Үндэсний хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлэх зорилгоор ТУШААХ нь:

1. Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах /2015-2020/ дэд хөтөлбрийг хавсралтаар баталсугай.

2. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулалт, мэргэжил арга зүйн удирдлагаар хангаж ажиллахыг Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар /Я. Буянжаргал/, хэрэгжилтэд шаардагдах хөрөнгийг жил бүрийн төсөв болон олон улсын төсөл хөтөлбөрийн төлөвлөгөөнд тусгах замаар санхүүжүүлэхийг Санхүү, эдийн засгийн хэлтэс /Д.Төмөрбаатар/-т тус тус үүрэг болгосугай.

3. Энэхүү тушаалын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Төрийн нарийн бичгийн дарга /А. Эрдэнэтуяа/-д үүрэг болгосугай.

САЙД

Н.УДВАЛ

D:\barimt\tushaal

082442

ХОРТ ХАВДРААС СЭРГИЙЛЭХ, ХЯНАХ ДЭД ХӨТӨЛБӨР /2015-2020 ОН/

Нэг. Үндэслэл

Хорт хавдрын өвчлөлийн өнөөгийн байдал

Дэлхий дахинаа жилд 14,1 сая хүн шинээр хорт хавдраар өвчилж, 8,2 сая хүн хорт хавдрын улмаас нас барж байна. Хорт хавдрын өвчлөл, нас баралтын талаас илүү хувь нь хөгжиж буй болон буурай хөгжилтэй орнуудад бүртгэгдсэн байна¹. Хорт хавдраас урьдчилан сэргийлэх, хянах оновчтой арга хэмжээ цаг алдалгүй авч хэрэгжүүлэхгүй бол 2025 он гэхэд жил бүр 19,6 сая хүн шинээр хорт хавдраар өвчлөх тооцоолол гарч байна².

Манай орны хувьд ч хорт хавдрын өвчлөл жилээс жилд өсөх хандлагатай байна. 2003 оны байдлаар хорт хавдрын 3511 шинэ тохиолдол, 2729 нас баралт бүртгэгдэж байсан бол 2013 онд 5255 шинэ тохиолдол, 3660 нас баралт болж өссөн байна. 2003 онд 100000 хүн амд ноогдох хорт хавдрын өвчлөлийн түвшин 142, нас баралт 110 байсан бол 2013 оны байдлаар нийт хорт хавдрын өвчлөлийн түвшин 100 000 хүн амд 186 тохиолдол ногдож байна. Хорт хавдар нь хүн амын нас баралтын 22 хувийг эзэлж, нас баралтын тэргүүлэх шалтгааны нэг болж, нийгмийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудал болоод байна.

Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах бодлогын өнөөгийн байдал

Монгол улс “Халдварт бус өвчнөөс сэргийлэх, хянах асуудлаарх Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Тунхаглал”, Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын “Халдварт бус өвчнөөс сэргийлэх дэлхий дахины үйл ажиллагааны төлөвлөгөө”-тэй уялдуулан Хорт хавдраас, сэргийлэх, хянах бодлого, үйл ажиллагаагаа чиглүүлэн хэрэгжүүлж ирсэн билээ.

Монгол улс 2008-2013 онд “Халдварт бус өвчнөөс сэргийлэх, хянах үндэсний хөтөлбөр 2008-2013”-ийн хүрээнд “Хорт хавдраас сэргийлэх хянах, сэргийлэх дэд хөтөлбөр”-ийг амжилттай хэрэгжүүлсэн.

Одоогоор Монгол Улсын Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй “Амьдралын буруу хэвшлээс үүдэлтэй өвчнөөс сэргийлэх, хянах үндэсний хоёрдахь хөтөлбөр 2014-2021”-ийн дор хорт хавдраас сэргийлэх, хянах ажил бодлогын түвшинд зохицуулагдаж байна.

¹Globocan 2012, IARC

²Latest world cancer statistics, IARC, WHO, 2013

Тус хөтөлбөрийн хүрээнд “Элэгний хорт хавдрыг эрт илрүүлэх стратеги 2014-2018-ийг” боловсруулан хэрэгжүүлж эхэлсэн нь хорт хавдраас сэргийлэх, хянах ажилд томоохон хувь нэмэр оруулсан ажил болсон.

Хорт хавдраас сэргийлэх асуудал дараах хууль, бодлого, хөтөлбөрт тусгагдан хэрэгжиж байна. Үүнд: Дархлаажуулалтын хууль, Хүнсний тухай хууль, Архидан согтуурахаас сэргийлэх, хянах хууль, Тамхины хяналтын тухай хууль, Эрүүл мэндийн тухай хууль, Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээг хөгжүүлэх бодлого, Эрүүл аж төрөх зан үйлийг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн мэдээлэл, сургалт, сурталчилгааг эрчимжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай Засгийн газрын тогтоол, Зөв хооллох, дасгал хөдөлгөөнийг дэмжих үндэсний стратеги, Орчны эрүүл мэнд үндэсний хөтөлбөр, Эрүүл мэндийн боловсролын талаар баримтлах стратеги, Халдварт өвчинтэй тэмцэх, сэргийлэх үндэсний хөтөлбөр, Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө, Туяа эмчилгээг хөгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө зэрэг болно.

2009-2013 оны хугацаанд Монголын мянганы сорилтын сан (ММСС)-гийн санхүүжилтээр халдварт бус өвчин түүний дотор зарим хорт хавдраас³ сэргийлэхэд чиглэсэн төслийг амжилттай хэрэгжүүлсэн билээ.

Түүнчлэн Монгол улс Олон улсын атомын энергийн агентлаг (ОУАЭА)-ийн ПАКТ⁴ хөтөлбөрийн жишиг наймдахь орноор сонгогдсон нь хорт хавдрын оношилгоо, эмчилгээ, ялангуяа туяа эмчилгээний цаашдын хөгжилд нь багагүй хувь нэмрийг оруулж байна.

Мөн аймаг, дүүргийн түвшинд хорт хавдраас сэргийлэх, хянах үйл ажиллагааг сайжруулах талаар Эрүүл мэндийн сайдын 2010 оны 292 дугаар тушаал батлагдан хэрэгжиж байгаа нь хорт хавдрын тусламж, үйлчилгээний төвлөрлийг сааруулах, хорт хавдрын тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулах, хөгжүүлэхэд түлхэц болж байна.

Хэдийгээр “Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах дэд хөтөлбөр 2008-2013”-ийг амжилттай хэрэгжиж тодорхой үр дүнд хүрсэн боловч хөтөлбөрийн төгсгөлийн үнэлгээний зөвлөмжид үндэслэн 2015-2020 онд хэрэгжүүлэх хөтөлбөрийг боловсруулах зайлшгүй шаардлагатай байна.

Хорт хавдрын урьдчилан сэргийлэлт

Хорт хавдрын нас баралтын 40 гаруй хувийг сэргийлэх боломжтой бөгөөд хорт хавдрын урьдчилан сэргийлэлт нь хавдраас сэргийлэх, хянах хөтөлбөрийн хамгийн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг юм⁵.

Архи, тамхины хэрэглээ, зохисгүй хооллолт буюу жимс, жимсгэнэ, хүнсний ногоо хангалтгүй хэрэглэх, хөдөлгөөний хомсдол, илүүдэл жин, таргалалт, мөн хэт ягаан туяа, цацраг туяа гэх мэт физикийн хүчин зүйлс, бензопирен, формальдегид, афлатоксин, асбестоз мэт химийн хүчин зүйлс, вирус, бактери, паразит зэрэг

³Умайн хүзүү, хөхний хорт хавдар

⁴Programme of Action for Cancer Therapy

⁵ Cancer Control. Knowledge into Action. WHO Guide for Effective Programmes

биологийн хүчин зүйлс хорт хавдар үүсэхэд нөлөөлдөг болох нь судалгаагаар батлагдсан⁶.

Манай орны хүн амын дунд хорт хавдар үүсгэдэг эрсдэлт хүчин зүйлсийн тархалт өндөр хэвээр байна. Тухайлбал 2013 оны судалгаагаар нийт хүн амын 27.1%, үүнээс эрэгтэйчүүдийн 49.1%, эмэгтэйчүүдийн 5,3% тамхи татдаг бөгөөд тамхи хэрэглэгчдийн 91.7 % нь тамхийг өдөр бүр тогтмол татдаг байна. 2 хүн тутмын 1 нь (42.9%) гэрийн дотоод орчинд, 3 хүн тутмын 1 нь (35.6%) ажлын байрандаа дам тамхидалтад өртөж байна.

Халдварт бус өвчний эрсдэлт хүчин зүйлсийн тархалтын шаталсан судалгаагаар хүн амын 38.3% нь сүүлийн 1 сард архи согтууруулах ундаа хэрэглэсэн байна. Сүүлийн 1 сард архиыг 6 буюу түүнээс дээш стандарт уултаар хэтрүүлэн уусан тохиолдол нийт хүн амын 23.5% байгаа нь өмнөх судалгааны дүнтэй харьцуулахад өссөн, эрсдэл бүхий зан үйл хэвээр байна.

Монгол хүн хоногт дунджаар 0.4 нэгж жимс, 1,0 нэгж хүнсний ногоо хэрэглэж байгаа нь ДЭМБ-ын зөвлөмж болгож буй хэмжээнээс 3.6 нэгжээр доогуур байна. Мөн хүн амын 96.4% нь хоногт 5 нэгжээс бага жимс, хүнсний ногоо хэрэглэж байгаа бөгөөд хөдөөгийн хүн амын жимс, хүнсний ногооны хэрэглээ нь хотын хүн амынхаас 2 дахин бага байна.

Судалгаагаар нийт хүн амын 23.2%-ийг хөдөлгөөний хомсдлын эрсдэл өндөр хүн ам эзэлж байгаа бөгөөд Улаанбаатар хотын 4 хүн тутмын 1 нь энэхүү эрсдэлд өртөж байна. Хөдөлгөөний хомсдолд хөдөө амьдардаг эрэгтэйчүүдээс хотод амьдардаг эрэгтэйчүүд 4 дахин, харин эмэгтэйчүүд нь 2 дахин илүү орох эрсдэлтэй байна. Хүн амын идэвхтэй хөдөлгөөнд зарцуулах хоногийн голч хугацааг тооцоход ажлын байранд 105.7 минут байгаа нь өмнөх судалгааны дүнгээс даруй 2 дахин буурсан үзүүлэлттэй байна.

Судалгаанд дурдсанаар хүн амын биеийн жингийн индекс (БЖИ)-ийн дундаж хэмжээ 25.9 кг/м² гарсан бөгөөд үүнээс эрэгтэйчүүдийнх 25.3кг/м², эмэгтэйчүүдийнх 26.6 кг/м² байна. Нийт хүн амын БЖИ-ийн эрсдлийн үнэлгээгээр 34.8% нь илүүдэл жинтэй бөгөөд үүнээс 19.7% таргалалттай⁷ гэсэн дүгнэлт гарч байна.

Тоон үзүүлэлтээс харахад Монгол улсын нийт хүн амын дунд элэгний Ц вирусийн халдвар 15.6%-ийн тархалттай байгаа⁸ бөгөөд элэгний хорт хавдрын шалтгааны 46%-ийг нь элэгний Ц вирус, 35%-ийг нь элэгний Б вирус, 14%-ийг нь элэгний Б болон Ц вирусийн хавсарсан халдвар эзэлдэг байна⁹.

Иймд дээр дурдсан хорт хавдарт өвчин үүсгэх эрсдэлт хүчин зүйлсээс хүн амыг урьдчилан сэргийлэх асуудал нь “Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах дэд хөтөлбөр”-т томоохон байр суурийг эзлэх болж байна.

⁶Cancer Control. Knowledge into Action. WHO Guide for Effective Programmes

⁷Эрсдэлт хүчин зүйлсийн шаталсан судалгаа, 2013

⁸О.Баатархүү нарын Монгол улсын хүн амын дундах элэгний В,С вирусийн халдварын үндэсний судалгаа, 2008, Liver international, 2008

⁹О.Баатархүү нарын Монгол улсын элэгний хорт хавдрын эмнэлзүйн явц болон прогнозын олон төвт судалгаа, 2012, Hepatology international, 2012

Хорт хавдрын эрт илрүүлэлт

Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах хөтөлбөрийн хүрээнд үр дүнтэй эрт илрүүлэлтийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр хорт хавдрын гуравны нэгийг эрт илрүүлж, эмчлэх улмаар хорт хавдраар өвчлөгсдийн амьдрах хугацааг уртасгах боломжтой¹⁰.

Манай оронд жилд 5000 гаруй хорт хавдар бүртгэгдэж байгаагийн 75% нь хожуу буюу хорт хавдрын өвчний 3,4-р шатандаа оношлогдож байна¹¹.

ММСС-ийн Эрүүл мэндийн төслийн дэмжлэгтэйгээр 2012 оноос хөх, умайн хүзүүний хорт хавдрын эрт илрүүлэгийн хөтөлбөр хэрэгжиж эхэлсэн. Энэхүү илрүүлэг үзлэгээр илэрсэн хорт хавдрын 51.1% нь эрт үедээ оношлогдсон нь умайн хүзүүний хорт хавдрыг урьтал болон эрт үед нь илрүүлэх улмаар төгс эмчлэх боломжтойг илтгэж байна. Мөн хөхний хорт хавдрын илрүүлэг үзлэгийн дүнгээс харахад хөхний хорт хавдрын 15.0% нь эрт үедээ оношлогдсон байна.

Монгол улс 2014 онд элэгний хорт хавдрын эрт илрүүлэх стратегийн хүрээнд элэгний хорт хавдрыг эрт үе шатанд нь илрүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө батлагдан гарч хэрэгжүүлж эхлээд байна.

2011 оноос эхлэн ХСҮТ, ХААН банк, МҮОНРТ-тэй хамтран “Хавдрын эсрэг үндэсний аян”-ыг зохион байгуулж ирсэн бөгөөд энэхүү аяны хүрээнд эрсдэлт бүлгийн хүн амыг хавдрын нарийн мэргэжлийн эмч нарын үзлэг, оношилгоонд шинжилгээнд хамруулж хорт хавдрыг эрт илрүүлэхийн зэрэгцээ эрт илрүүлэлт, урьдчилан сэргийлэлтийн талаар сургалт, сурталчилгааны ажил зохион байгуулж ирсэн билээ.

Түүнчлэн 2004 онд ХСҮТ-ээр үйлчлүүлсэн иргэдийн тоог 2012 оны тухайн үзүүлэлттэй харьцуулахад 20 гаруй хувиар өссөн байгаа нь хүн амын эрүүл мэндийн боловсрол дээшилж, хорт хавдрыг эрт илрүүлэх үзлэгт хамрагдах сонирхол нэмэгдсэнтэй холбоотой юм.

Иймд хорт хавдрын эрт илрүүлэлтийн хөтөлбөрийг өргөжүүлж, ходоод, улаан хоолой, бүдүүн, шулуун гэдэсний хавдар зэрэг хүн амын дунд зонхилон тохиолдож буй эрт илрүүлэх боломжтой байрлалын хавдрыг эрт илрүүлэх хөтөлбөр хэрэгжүүлэх хэрэгцээ тулгарч байна. Түүнчлэн эрт илрүүлэгийн талаар нийт хүн ам болон эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүдэд чиглэсэн сургалт, сурталчилгаа, ухуулга, нөлөөллийн ажлыг үр дүнтэй зохион байгуулах нь тус хөтөлбөрийн нэг чухал зорилт болж байна.

Хорт хавдрын оношилгоо, эмчилгээ

Хорт хавдрыг эрт үед нь оношилсноор хорт хавдрын өвчлөлийн гуравны нэгийг эмчлэх боломжтой. Хорт хавдрын оношилгоонд эмнэлзүйн үзлэг, лабораторийн болон дүрс оношилгооны шинжилгээ, эд, эс зүйн шинжилгээ зэрэг олон төрлийн аргыг ашигладаг. Мөн хорт хавдрын эмчилгээнд мэс засал, туяа, хими, гормон эмчилгээний зэрэгцээ сэтгэлзүй, хоол зүй, нийгмийн тусламж, сэргээн засах зэрэг дэмжих тусламж, үйлчилгээ багтана.

¹⁰Cancer Control. Knowledge into Action. WHO Guide for Effective Programmes. Early Detection

¹¹Хорт хавдрын үзүүлэлт, 2008-2012 он

Энэхүү цогц тусламж, үйлчилгээ нь хорт хавдрыг оношлох, эмчлэх, өвчтний амьдрах хугацааг уртасгах болон амьдралын чанарыг сайжруулах зорилготой¹².

Хорт хавдрын тусламж үйлчилгээний чанарын судалгааны дүнгээс харахад хорт хавдрын улмаас эмнэлэгт хандаж буй нийт үйлчлүүлэгчдийн дийлэнх нь (72.7хувь) өрх, сумын эрүүл мэндийн төвийг алгасан үйлчлүүлсэн, эмч нарын 60-70 хувь нь өвчтөнд илэрч байгаа зовиур шаналгааг бүрэн гүйцэд тодруулан асуугаагүй гэсэн дүгнэлт гарч байна. Түүнчлэн хорт хавдрын хожуу оношлогооны 45.2 хувь нь хавдрын оношлуур дутмагаас, 32.3 хувь нь нарийн мэргэжлийн тоног төхөөрөмжгүйн улмаас, 16.1 хувь нь өөрийн боломжгүйгээс, 12.9 хувь нь эмч, сувилагч нарын харилцааны доголдол нөлөөлдөг гэж үзсэн байна¹³. Мөн эмч нарын 80-аас дээш хувь нь хорт хавдар өвчлөл гэж сэжиглэж байгаа тохиолдолд шууд III шатлал буюу Хавдар судлалын үндэсний төв рүү илгээдэг байна.

Дээрх судалгааны дүнгээс аймаг дүүргийн түвшинд хорт хавдрын тусламж үйлчилгээний зохон байгуулалт оновчгүй, тусламж үйлчилгээ үзүүлдэг хүний нөөцийн чадавхи сул, тоног төхөөрөмж ч хангалтгүй байгаа нь харагдаж байна.

Аймаг дүүргийн нэгдсэн эмнэлгийн бүтцэд хавдрын тасгийг бий болгож, үйл ажиллагааг нь тогтмолжуулах, хорт хавдрын бүртгэл мэдээллийг чанаржуулах, хавдрын эрсдэлтэй зан үйлийг өөрчлөх харилцааг явуулах, энэ чиглэлээр сум, өрхийн эмнэлгүүдэд арга зүйн тусламж үзүүлэх чадварыг бэхжүүлэх асуудал тулгамдсаар байна¹⁴.

Хорт хавдрын лавлагаа төв болох ХСҮТ-ийн хувьд оношилгооны чадамжийг эдзүйн болон дүрс оношилгоо, лабораторийн чиглэлээр бэхжүүлэх, зарим шинэ технологийг нэвтрүүлэх, тоног төхөөрөмжөөр хангах зайлшгүй шаардлагатай байна. Мөн эмчилгээний чадамжийг дурангийн болон эрхтэн хадгалах, нөхөн сэргээх мэс заслын чиглэлээр хөгжүүлэх, элэг шилжүүлэн суулгах технологийг бий болгох асуудал тулгамдаж байна. Цаашилбал туяа эмчилгээнд шугаман хурдасгуурыг, мөн гурван хэмжээст төлөвлөлтийг зайн болон дотуур туяа эмчилгээнд нэвтрүүлэх, цацрагийн хамгаалалт, аюулгүй ажиллагааг хангах ажил хийгдэх хэрэгтэй. Хими эмчилгээний орчин үеийн эм, бэлдмэлийн төрлийг олшруулах, хангамж, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, хими эмчилгээний аюулгүй орчинг сайжруулах бодит хэрэгцээ байна.

Хорт хавдрын оношилгоо, эмчилгээний үр дүнтэй бодлогыг салбар дундын хамтын ажиллагаа, эрүүл мэндийн салбарын нэгдмэл цогц үйл ажиллагаанд тулгуурлан хэрэгжүүлэх шаардлага зүй ёсоор тулгарч байна.

Хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээ

Хорт хавдрын шинэ тохиолдлын 75 гаруй хувь нь өвчний хожуу үе шатандаа оношлогдож байна. Жилд 3000 гаруй хүн хорт хавдрын улмаас нас барж байгаагийн

¹² WHO

¹³ Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний чанар, аюулгүй байдал, үнэлгээний тайлан II, 2013

¹⁴ Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах стратеги төлөвлөгөө, 2011-2021

60-аас илүү хувь нь анх оношлогдсон тухайн жилдээ нас барж байна¹⁵. Хавдар судлалын үндэсний төвийн хөнгөвчлөх эмчилгээний тасагт 2003 онд 511 хүн хэвтэн эмчлүүлж байсан бол 2013 онд 858 хүн хэвтэн эмчлүүлж 286 хүн нас барсан. Ийнхүү хөнгөвчлөх эмчилгээ шаардлагатай өвчтний тоо жилээс жилд өсөж байхад улсын хэмжээнд хөнгөвчлөх эмчилгээний 48 ор, Улаанбаатар хотын дүүргийн эмнэлгүүдэд 8 ор ажиллаж байгаа нь хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх эмч, мэргэжилтэн, хэвтэн эмчлүүлэх орны хэрэгцээ шаардлага мөн нэмэгдэж байгааг харуулж байна.

Иймд хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулахад анхан ба хоёрдах шатлалын эрүүл мэндийн байгууллагуудад хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний мэргэжилтнийг бэлтгэх, арга зүйгээр хангах ажлыг сайжруулах шаардлагатай байна.

Түүнчлэн өвчтөн түүний гэр бүл, асран хамгаалагчийг сургах тэдэнд зориулсан гарын авлага бэлтгэн хүргэх зэрэг олон нийтэд түшиглэсэн хөнгөвчлөх эмчилгээ үйлчилгээ хөгжүүлэх нь хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, амьдралын чанарыг сайжруулахад ихээхэн ач холбогдолтой.

Хорт хавдрын бүртгэл мэдээлэл, судалгаа

Шинжлэх ухааны дэвшилтэт технологид суурилсан хорт хавдраас сэргийлэх, хянах бодлого, хөтөлбөрийг төлөвлөн хэрэгжүүлэх зорилгоор хорт хавдрын тэргүүлэх чиглэлийн дагуу судалгаа шинжилгээний ажлыг өргөжүүлэх, санхүүжүүлэлтийн оновчтой арга замыг бүрдүүлэх, судлаачдыг бэлтгэж, чадавхийг бэхжүүлэх ажил чухал юм. Ялангуяа хорт хавдрын судалгаа, шинжилгээний ажилд молекул биологи, генетикийн судалгааг хөгжүүлэх нь зүй ёсны юм.

Түүнчлэн бодлого, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг үнэлэх, төлөвлөхөд хорт хавдрын судалгаа, тоо бүртгэл, мэдээлэл, тандалтын тогтолцооны мэдээллийг оновчтой ашиглах хэрэгцээ улам бүр нэмэгдэж байна. Хүн амд суурилсан хорт хавдрын бүртгэл мэдээлэл, тандалтын тогтолцоог бэхжүүлэх, мөн хорт хавдрын үндэсний мэдээний санд гуравдах шатлалын төв, эмнэлгүүд болон эмгэг судлалын төвийн мэдээллийг нэгтгэж, бүртгэл мэдээллийн чанарыг сайжруулах хэрэгцээ байна.

Дээр дурдсан асуудлуудаар Монгол улсад хорт хавдарын өвчлөлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд хорт хавдрын эрсдэлт хүчин зүйлсийг бууруулах, хорт хавдрын тусламж үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулах, судалгаа шинжилгээний ажлыг эрчимжүүлэх, бүртгэл мэдээллийг сайжруулах чиглэлээр нотолгоонд тулгуурласан бодлого, арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх шаардлага зүй ёсоор тулгарч байна.

Хоёр. Хөтөлбөрийн алсын хараа, зорилго, зорилт Алсын хараа

- Хорт хавдрын өвчлөлийн гуравны нэгээс сэргийлэх

¹⁵Хорт хавдрын үзүүлэлт, 2008-2012

- Бүх хорт хавдрын өвчлөлийн гуравны нэгийг эрт илрүүлсний үндсэнд эмчлэх
- Эмчлэгдэх боломжгүй, хожуу үе шатандаа буй хорт хавдартай хүмүүсийн гуравны хоёрыг хөнгөвчлөх тусламж үйлчилгээнд хамруулах

Зорилго

Урьдчилан сэргийлэх, эрт илрүүлэх, оношилгоо, эмчилгээний чадавхийг сайжруулах, хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн нотолгоонд суурилсан бодлогыг хэрэгжүүлэх замаар хорт хавдрын эрт илрүүлэлтийг нэмэгдүүлэх, амьдрах хугацааг уртасгах, амьдралын чанарыг сайжруулахад энэхүү хөтөлбөрийн зорилго оршино.

Зорилтууд

Зорилт 1. Халдварт бус өвчний эрсдэлт хүчин зүйлс (архи, тамхины хэрэглээ, зохисгүй хооллолт, хөдөлгөөний хомсдол, таргалалт, орчны болон ажлын байрны хүчин зүйлс гэх мэт)-ийн тархалтыг бууруулах, хүний хөхөнцөр вирус болон В гепатитийн вирусийн дархлаажуулалтыг амжилттай хэрэгжүүлэх замаар хорт хавдраас урьдчилан сэргийлнэ.

Зорилт 2. Хорт хавдрын эрт илрүүлэгийн хөтөлбөр, стратегийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлж, хавдрыг эрт үе шатанд нь илрүүлж, эмчилнэ.

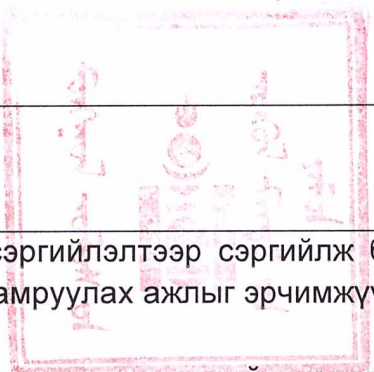
Зорилт 3. Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний бүх шатлалд хавдрын тусламж, үйлчилгээний чадавхийг сайжруулах, оношилгоо, эмчилгээний шинэ дэвшилтэт техник, технологи нэвтрүүлж, хорт хавдрыг эрт үед нь оношилж, хорт хавдраар өвчлөгсдийг хамгийн үр дүнтэй тусламж, үйлчилгээнд хамруулж, амьдрах хугацааг уртасгана.

Зорилт 4. Хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний бүх шатлалд сайжруулах, олон нийтэд түшиглэсэн тусламж үйлчилгээг хөгжүүлсэнээр төгс эмчлэх боломжгүй хожуу үедээ илэрсэн хавдартай хүмүүсийг хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээнд хамруулж, амьдралын чанарыг сайжруулна.

Зорилт 5. Хавдрын тархвар зүйн судалгааг хөгжүүлэх, эмнэлзүйн судалгааны ажлыг өргөжүүлэх, хорт хавдрын урьдчилан сэргийлэлт, оношилгоо, эмчилгээний практикт судалгаа, шинжилгээний хамгийн сүүлийн үеийн үр дүн, сайн туршлагаудыг нэвтрүүлнэ.

Зорилт 6. Хүн амд суурилсан хорт хавдрын бүртгэл, тандалтын тогтолцоог бэхжүүлнэ.

Зорилт 1	Хүрэх үр дүн
Халдварт бус өвчний эрсдэлт хүчин зүйлс (архи, тамхины хэрэглээ, зохисгүй хооллолт, хөдөлгөөний хомсдол, таргалалт, орчны болон ажлын байрны хүчин зүйлс гэх мэт)-ийн тархалтыг бууруулах, хүний хөхөнцөр вирус болон В	Халдварт бус, халдварын, орчны болон ажлын байрны нөхцөлтэй холбоотой хорт хавдар үүсэхэд нөлөөлдөг эрсдэлт хүчин зүйлсээс сэргийлэх, хянах ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлсэн байна.

гепатитийн вирусийн дархлаажуулалтыг амжилттай хэрэгжүүлэх замаар хорт хавдраас урьдчилан сэргийлнэ.	
1.1 Халдварын хүчин зүйлс: Анхдагч урьдчилан сэргийлэлтээр сэргийлж болох халдварын эсрэг дархлаажуулалтад хүн амыг бүрэн хамруулах ажлыг эрчимжүүнэ. Үйл ажиллагааны чиглэл: • Умайн хүзүүний өмөн үүсэхэд нөлөөлдөг хүний хөхөнцөр вирусийн халдварын эсрэг вакциныг дархлаажуулалтад нэвтрүүлэх асуудлыг судлах • Вируст гепатиттэй тэмцэх үндэсний стратеги, элэгний хорт хавдрыг эрт илрүүлэх стратегийн хэрэгжилтийг хангах • Вируст гепатит В, С-ийн халдварын өвөрмөц эмчилгээний асуудлыг эрүүл мэндийн даатгалын сангаас санхүүжүүлэх ажлыг судлах • Халдвараас шалтгаантай үүсдэг хорт хавдрын хамаарлыг судлах судалгааны ажлыг хийсний үндсэн дээр халдвараас сэргийлэх талаар бодлогыг оновчтой төлөвлөн хэрэгжүүлэх	
1.2 Халдварын бус хүчин зүйлс: Архи, тамхины хэрэглээ, зохисгүй хооллолт, хөдөлгөөний хомсдол, таргалалтыг бууруулахад нөлөөлөх үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ. Үйл ажиллагааны чиглэл: • Тамхины хяналтын хууль, Архидан согтуурахтай тэмцэх хууль, Хүнсний аюулгүй байдлын тухай хууль, Зөв хооллох, дасгал хөдөлгөөнийг дэмжих үндэсний стратеги зэрэг бодлогын хэрэгжилттэй нягт уялдуулан хүн амын эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэх ажлыг өргөн цар хүрээтэй хэрэгжүүлэх • Хавдрын эрсдэлт хүчин зүйлс, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх, эрүүл зан үйлийг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн мэдээлэл, сургалт, сурталчилгааны стратегийг нийт хүн ам, эмнэлгийн мэргэжилтнүүд, бодлого боловсруулагч, шийдвэр гаргагч нарт зориулан тусгайлан боловсруулж, оновчтой зохион байгуулж хэрэгжүүлэх • Хавдрын эрсдэлт хүчин зүйлс, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх, эрүүл зан үйл төлөвшүүлэхэд чиглэсэн мэдээлэл, сургалт, сурталчилгааны ажилд иргэд, хувь хүн, хамт олон, төр, төрийн бус, олон улсын байгууллагын болон хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлэх • Орчны болон мэргэжлийн хортой нөлөөлөл, урьдчилан сэргийлэлт, эрт илрүүлэлт түүний ач холбогдолын талаар аж ахуйн нэгж, байгууллагын хамт олон, иргэд, олон нийтэд сургалт, сурталчилгааны ажил зохион байгуулах • Байгууллагуудад халдварт бус өвчний эрсдэлт хүчин зүйлийг хянаж бууруулахад дэмжлэг болох орчин (чийрэгжүүлэлтийн заал тохижуулах, архи, тамхины хор хөнөөлийн талаар мэдээлэл, сургалт хийх, ажиллагсдыг урьдчилан сэргийлэх үзлэг, шинжилгээнд хамруулах гэх мэт) бүрдүүлэх	

1.3 Орчны болон ажлын байрны нөхцөлтэй холбоотой хүчин зүйлс: Ажлын байрны болон мэргэжлийн таагүй нөлөөллөөс үүдэлтэй хорт хавдрын өвчлөл тодорхой бүлэг хүн амын дунд тохиолдох эрсдлийг бууруулахад чиглэсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

Үйл ажиллагааны чиглэл:

1. Ажлын байран дах хорт хавдрын эрсдэлт хүчин зүйлсийн нөлөө, үр дагавар, сэргийлэх талаар сургалтын хөтөлбөр боловсруулах
2. Ажлын байран дах хорт хавдрын эрсдэлт хүчин зүйлсийн нөлөө, үр дагавар, сэргийлэх талаар сургалтын хөтөлбөрийн дагуу сургалт явуулж, хөдөлмөр хамгаалалтын нөхцөл байдлыг сайжруулахад чиглэсэн ухуулга, нөлөөллийн ажлыг эрчимжүүлэх
3. Хорт хавдар үүсэхэд нөлөөлдөг химийн (төрөл бүрийн будаг, бензилперин, афлотоксин, формальдегид) болон физикийн хүчин зүйлс (хэт ягаан туяа, цацраг идэвхит туяа гэх)-ээс сэргийлэх талаар сургалт, сурталчилгааны ажлыг холбогдох байгууллагуудын оролцоотой зохион байгуулах

Зорилт 2.

Хорт хавдрын эрт илрүүлэгийн хөтөлбөр, стратегийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлж, хавдрыг эрт үе шатанд нь илрүүлж, эмчилнэ.

Хүрэх үр дүн

Хорт хавдрын эрт илрүүлгийн тогтолцоо бэхжиж, хүн амын хүн амын эрүүл мэндийн боловсрол дээшилсэний үр дүнд эрт илрүүлгийн үзлэгийн хувь нэмэгдэж, эрт үедээ илэрсэн хорт хавдрын өвчлөлийн хувь өссөн байна.

3.1 Хөх умайн хүзүүний хорт хавдрын эрт илрүүлэгийн хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх

Үйл ажиллагааны чиглэл:

- Хорт хавдрын эрт илрүүлгийн бүртгэл мэдээллийн тогтолцоог боловсронгуй болгож эргэн дуудах тогтолцооны програм хангамжийн хэрэглээг сайжруулах
- Олон улсын байгууллагуудтай эрт илрүүлгийн чиглэлээр хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх
- Орон нутгийн засаг дарга, эрүүл мэндийн газар, нэгдсэн эмнэлэг хөх, умайн хүзүүний хорт хавдрын илрүүлэг үзлэгийг явуулахад шаардлагатай хүний нөөц, эм урвалж, тоног төхөөрөмжөөр тасралтгүй хангаж ажиллах
- Хорт хавдрыг эрт үе шатанд оношилох чадамжийг эрүүл мэндийн байгууллагын бүх шатлалд сайжруулах
- Эрт илрүүлэгийн хөтөлбөрийн хяналт үнэлгээний ажлыг тогтмолжуулах
- Эрт илрүүлэгийн үзлэг, шинжилгээний ач холбогдолын талаар сургалт, сурталчилгааны ажлыг хүн амын дунд өргөн хүрээтэй зохион байгуулах
- Хувь хүн, байгууллага, хамт олны эрт илрүүлэг үзлэгт хамрагдах ажлыг дэмжих

2.2 Элэгний хорт хавдрыг эрт илрүүлэх стратегийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх

Үйл ажиллагааны чиглэл:

- Элэгний хорт хавдрын эрт илрүүлэгийн бүртгэл, мэдээллийн тогтолцоог боловсронгуй болгох
- Орон нутгийн засаг дарга, эрүүл мэндийн газар, нэгдсэн эмнэлэг элэгний хорт хавдрын илрүүлэг үзлэгийг явуулахад шаардлагатай хүний нөөц, эм урвалж, тоног төхөөрөмжөөр тасралтгүй хангаж ажиллах
- Хувь хүн, байгууллага, хамт олны эрт илрүүлэг үзлэгт өргөн хамрагдах ажлыг дэмжих
- Элэгний хорт хавдрын илрүүлэг үзлэгт хамрагдах, эрт үеийн шинж тэмдгийг мэдэж эмчид хандах талаар хүн амд мэдлэг олгох
- Элэгний хорт хавдар эрт илрүүлэх стратегийг төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжүүлэх орон нутгийн хяналт үнэлгээг эрчимжүүлэх
- Элэгний хорт хавдрыг эрт үе шатанд нь илрүүлэх оношилгооны чадамжийг эрүүл мэндийн байгууллагын бүх шатлалд сайжруулах
- Эрт илрүүлэг үзлэгийг гардан хийх эмч нарын ажлын ачааллыг тооцох, тэднийг тасралтгүй сургаж, мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэх
- Гепатит В, С вирусийн эмчилгээний зардлыг ЭМДС-аас санхүүжүүлэх асуудлыг судлах

2.3 Хүн амын дунд зонхилон тохиолддог бүдүүн шулуун гэдэс, ходоод, улаан хоолойн хорт хавдрын эрт илрүүлэгийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үндэслэл, тооцоо, судалгаа хийж, хөтөлбөрийг туршилтын журмаар эхлүүлнэ.

Үйл ажиллагааны чиглэл:

- Ходоод, удаан хоолой бүдүүн шулуун гэдэсний хорт хавдрын эрт илрүүлэгийн хөтөлбөр хэрэгжүүлэх үндэслэл, тооцоо, судалгаа хийх
- Өвчлөл, нас баралтын хэтийн хандлага, оношилгооны чадамж зэргийг харгалзан үзэж эрт илрүүлэгийн хөтөлбөрийг тодорхой аймаг, дүүргийг сонгон туршилтаар эхлүүлэх
- Хүн амын дунд дээрх хорт хавдраас сэргийлэхэд эрт илрүүлэг үзлэгт хамрагдах талаар сургалт, сурталчилгааны ажил зохион байгуулах
- Эдгээр хорт хавдрын эрт илрүүлэгийн хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллагад шаардлагатай хүний болон тоног төхөөрөмжийн нөөцийн судалгаа хийх

Зорилт 3.

Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний бүх шатлалд хавдрын тусламж, үйлчилгээний чадавхийг сайжруулах, оношилгоо, эмчилгээний шинэ дэвшилтэт техник, технологи

Хүрэх үр дүн

Хорт хавдрын оношлогоо, эмчилгээний орчин үеийн үр дүнтэй шинэ аргыг нэвтрүүлсэнээр, одоо байгаа оношлогоо, эмчилгээний чадамж олон улсын жишигт хүрч, хүртээмж нэмэгдсэн байна.

нэвтрүүлж, хорт хавдрыг эрт үед нь оношилж, хорт хавдраар өвчлөгсдийг хамгийн үр дүнтэй тусламж, үйлчилгээнд хамруулж, амьдрах хугацааг уртасгана.

3.1 Хорт хавдрын оношилгооны чадавхийг эрүүл мэндийн салбарын бүх шатлалд сайжруулна.

Үйл ажиллагааны чиглэл:

- Хорт хавдрын оношилгооны лавлагаа лаборатори байгуулж, үйл ажиллагааг тогтмолжуулах
- Молекул генетикийн лабораторийг ХСҮТ-д байгуулж хорт хавдрын оношлогоо, судлагааны чадавхийг нэмэгдүүлэх
- Хорт хавдрын дүрслэл оношилгоонд техник технологийн шинэчлэлийг үргэлжлүүлэн хийж, КТГ, цахилгаан соронзон томографи, позитрон-эмиссион томографи нэвтрүүлэх
- Эс, эдзүйн шинжилгээний чадавхийг бэхжүүлж, иммуногистохими, хагалгааны явцын экспресс шинжилгээ зэрэг шинэ аргыг нэвтрүүлэх
- Аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллагын эс, эдзүйн шинжилгээний чадавхийг бэхжүүлэх
- Сум, өрхийн эрүүл мэндийн төв (анхан шатны тусламж үйлчилгээ)-ийн түвшинд хавдрын урьдал өвчнийг илрүүлэх, шилжүүлэх, хянах, хөнгөвчлөх эмчилгээний чадамжийг дээшлүүлэх
- Аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллагын оношилгооны чадамж (хүний нөөц болон тоног төхөөрөмж)-ийг сайжруулах

3.2 Хорт хавдрын тусламж, үйлчилгээг аймаг, дүүрэгт бэхжүүлж, төвлөрлийг сааруулах, бүх шатлалд тусламж, үйлчилгээний чанарыг сайжруулах, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.

Үйл ажиллагааны чиглэл:

- Аймаг, дүүргийн эмнэлэгт хавдрын хими, хөнгөвчлөх эмчилгээ, хавдрын мэс заслын эмчилгээний тусламж үзүүлэх 15-20 ортой хавдрын тасаг байгуулах, хавдар судлаач эмч, сувилагч, хөнгөвчлөх эмчилгээний эмч, сувилагч, хавдар бүртгэгчийг орон тоогоор ажиллуулах
- Аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллагад хими эмчилгээ хийх аюулгүй ажиллагааны нөхцлийг хангаж, шаардлагатай химийн эм бэлдмэлээр тасралтгүй хангах
- Хорт хавдрын оношилгоо, эмчилгээний стандарт, удирдамжийг шинэчлэн боловсруулж, мөрдөх
- Өдрийн хими эмчилгээ хийх, хавдартай өвчтөнд гэрээр хөнгөвчлөх тусламж үзүүлэх
- Хавдрын дэмжих үйлчилгээ болох сэтгэл засал, хоол эмчилгээ, нийгмийн

тусламж үйлчилгээ болон нөхөн сэргээх эмчилгээг бэхжүүлэх

- Аймаг дүүргийн нэгдсэн эмнэлэгт ажиллах хавдрын төрөлжсөн нарийн мэргэжлийн эмч, мэргэжилтнүүдийг тасралтгүй давтан сургах, шинээр нэвтэрч буй технологид ажиллах өндөр мэргэжлийн эмч, мэргэжилтнүүдийг бэлтгэх
- ХСҮТ ийн эмчилгээ, үйлчилгээний цахим сүлжээний тогтолцоог бэхжүүлж, PACS-ийг бүрэн нэвтрүүлж, олон улсын жишигт нийцүүлэх,
- Шинээр нэвтрүүлсэн оношилгоо, эмчилгээний тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслийн аюулгүй, найдвартай ажиллагаа, засвар үйлчилгээг хангах чадавх бүхий баг бүрдүүлэх
- Лавлагаа тусламжид шилжүүлэх оновчтой тогтолцоог бүрдүүлэх
- Хорт хавдрын оношилгоо, эмчилгээ болон эмч, мэргэжилтнийг сургахад телемедицинийг өргөн ашиглах
- Хорт хавдрын зарим төрлийн тусламж, үйлчилгээ (өндөр өртөгтэй хими эмчилгээний эм, хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээ, дүрс оношилгоо, ангиографи, мэс заслын эмчилгээний багаж, хэрэгсэл өдрийн эмчилгээ,)-ний зардлыг эрүүл мэндийн даатгалд хамруулах асуудлыг судлах

Хүрэх үр дүн: Хорт хавдрын эмчилгээний орчин үеийн үр дүнтэй шинэ арга, дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлэх, аймаг, дүүргийн оношилгоо, эмчилгээний чадамж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

3.4 Туяа эмчилгээ

Шугаман хурдасгуур аппарат суурилуулж, үүнд тулгуурласан туяа эмчилгээний орчин үеийн, дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлнэ.

Үйл ажиллагааны чиглэл

- Зайн туяа эмчилгээг 4 хэмжээст технологид, дотуур туяа эмчилгээг 3 хэмжээст технологид шилжүүлэх
- Цацрагийн хамгаалалт, аюулгүй ажиллагааны ОУАЭА бусад холбогдох дотоодын болон олон улсын байгууллагын стандартыг мөрдөх
- Туяа эмчилгээний чанарын хяналтыг орчин үеийн түвшинд хүргэх
- Зонхилон тохиолдох хавдрын туяа эмчилгээ, түүний хүндрэл, үр дүнд судалгаа хийж цаашдын үйл ажиллагааны чиглэл тодорхойлон үйл ажиллагаандаа ашиглах
- Туяаны тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээг мэргэжлийн инженер, техникчдийн баг ажиллаж, хуваарийн дагуу тогтмол хийх

Хүрэх үр дүн: Туяа эмчилгээний хүртээмж нэмэгдэж, эмчилгээний чанарын баталгаа сайжирч өвчтний амьдрах хугацаа уртсан, амьдралын чанар дээшилнэ. Туяаны тоног төхөөрөмжийн хэвийн үйл ажиллагаа хангагдана.

3.5 Хими эмчилгээ

Хими эмчилгээнд орчин үеийн шинэ эм, бэлдмэлийг эмчилгээнд бүрэн нэвтрүүлж, хими эмчилгээний аюулгүй орчныг бэхжүүлнэ.

Үйл ажиллагааны чиглэл

- Аймаг, дүүргийн түвшинд хими эмчилгээний ламинар боксыг нэвтрүүлж аюулгүй ажиллагааг хангах
- Хорт хавдрын үеийн бай эмчилгээг шинээр нэвтрүүлэх, боловсон хүчний чадавхийг дээшлүүлэх
- Өндөр өртөгтэй хими эмчилгээний орчин үеийн эмүүд болон өдрийн хими эмчилгээний зардлыг эрүүл мэндийн даатгалын сангаас санхүүжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх
- Хими эмчилгээнд орчин үеийн, шинэ эм, бэлдмэлийг эмчилгээнд бүрэн нэвтрүүлж, хими эмчилгээний аюулгүй орчныг бэхжүүлэх

Хүрэх үр дүн:

Хими эмчилгээнд орчин үеийн шинэ эм, бэлдмэл эмчилгээнд нэвтрүүлж, эрүүл мэндийн даатгалын сангаас санхүүжсэн байна.

Зорилт 4. Хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний бүх шатлалд сайжруулах, олон нийтэд түшиглэсэн тусламж үйлчилгээг хөгжүүлсэнээр төгс эмчлэх боломжгүй хожуу үедээ илэрсэн хавдартай хүмүүсийг хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээнд хамруулж, амьдралын чанарыг сайжруулна.

Хүрэх үр дүн:

Аймаг, дүүргийн хавдрын тасагт хөнгөвчлөх эмчилгээний тогтмол ор ажиллах, гэрийн тусламж, үйлчилгээ өргөжиж, өвдөлт намдаах эмээр тасралтгүй хангагдах, өвчтөн, түүний гэр бүл, асран хамгаалагч нарт зориулсан тусламж, үйлчилгээ бий болсон байна.

4.1 Олон нийтэд түшиглэсэн тусламж үйлчилгээг хөгжүүлэх, гэрээр үзүүлэх тусламж үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

Үйл ажиллагааны чиглэл:

- Гэр бүл, асран хамгаалагч нарт зориулсан хөнгөвчлөх тусламж үйлчилгээний гарын авлагыг боловсруулж, хэвлүүлэх, тэдэнд зориулсан сургалт явуулах,
- Хорт хавдрын хөнгөвчлөх, ялангуяа сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээний удирдамжийг олон улсын жишгийн дагуу боловсруулж, мөрдөх
- Аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг хүн амын тоо, өвчлөлийн түвшинд тохируулан хавдрын тасагт 5-аас доошгүй хөнгөвчлөх эмчилгээний ор ажиллуулах
- Нийт сум, өрхийн эмнэлгийг хөнгөвчлөх тусламж үйлчилгээг гэрээр үзүүлэх чадвартай болгох
- ХСҮТ-ийн хөнгөвчлөх эмчилгээний тасгийг мэргэжил арга зүйн, сургалтын төв болгох
- Аймаг, дүүрэгт хөнгөвчлөх эмчилгээний мэргэшсэн эмч, сувилагч ажиллуулах, тасралтгүй сургах

• Аймаг, дүүргийн эмнэлгийг хөнгөвчлөх эмчилгээний шаардлагатай тоног төхөөрөмжөөр хангах • Эмч, мэргэжилтний зөвлөгөө өгөх үр чадварыг сайжруулах
4.2 Өвдөлт намдаах эмчилгээний менежментийг сайжруулж, опойд эмээр тасралтгүй хангаж, амьдралын чанарыг сайжруулна. Үйл ажиллагааны чиглэл: • Өвдөлт намдаах эмчилгээг ДЭМБ-ын удирдамжийн дагуу хэрэгжүүлэх зорилгоор шаардлагатай эмийг тасралтгүй хангах, • Өвдөлт намдаах эмчилгээний арга зүйд эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүдийг сургах • Өрх, сумын эмч, сувилагч нарыг хөнгөвчлөх эмчилгээний чиглэлээр тасралтгүй сургах ажлыг зохион байгуулах • Хөнгөвчлөх тусламж үйлчилгээний талаар тайлан, мэдээ, бүртгэлийг боловсронгуй болгох, мэдээний сан бий болгох

Зорилт 5: Хавдрын тархварзүйн судалгааг хөгжүүлэх, эмнэлзүйн судалгааны ажлыг өргөжүүлэх, хорт хавдрын урьдчилан сэргийлэлт, оношилгоо, эмчилгээний практикт судалгаа, шинжилгээний хамгийн сүүлийн үеийн үр дүн, сайн туршлагуудыг нэвтрүүлнэ.	Хүрэх үр дүн: Хорт хавдрын молекул генетикийн судалгааны суурь тавигдсан байна. Хорт хавдрын эрсдэлт хүчин зүйл болон генетикийн хамаарлыг харуулсан үндэсний хэмжээний лавлагаа мэдээллийн сантай болно.
Үйл ажиллагааны чиглэл • Хорт хавдрын эрсдэлт хүчин зүйл, шалтгаан механизмийг тодорхойлох болоод оношилгоо эмчилгээний шинэ технологи нэвтрүүлэх чиглэлээр суурь судалгааг хийх үндэсний хэмжээний судалгааны төвийг ХСҮТ-ийн клиникийн эмнэлэг, бүртгэл мэдээллийн төвийг түшиглэн байгуулах, • Хорт хавдрын чиглэлээр хийгдсэн суурь судалгааны үндэсний хэмжээний мэдээллийн сан бий болгох • Хорт хавдрын эрсдэлт хүчин зүйл, шалтгаан механизмийн талаар мэдлэг, нотолгоонд суурилсан мэдээллээр бодлого боловсруулагчид, холбогдох шатны байгууллага болон ард иргэдийг хангах • Молекул биологийн судалгааны ажлын суурийг тавих • Хорт хавдрын тархвар зүйн судалгааг хөгжүүлэх, эмнэлзүйн судалгааны ажлыг өргөжүүлэх	

Зорилт 6. Хүн амд суурилсан хорт хавдрын бүртгэл, тандалтын тогтолцоог бэхжүүлнэ.	Хүрэх үр дүн: Хүн амд суурилсан хавдрын бүртгэлийн тогтолцоо бүрдэж, хорт хавдрын цахим мэдээний сантай болсон байна.
Үйл ажиллагааны чиглэл: • Эмнэлэгт суурилсан хавдрын бүртгэл, мэдээллээс хүн амд суурилсан бүртгэл мэдээллийн тогтолцоонд бүрэн шилжих • Хорт хавдраар өвчлөгсдийн хяналтын тогтолцоо бэхжүүлэх • Хорт хавдрын тусламж үйлчилгээний мэдээллийн цогц сан үүсгэж, цахим сүлжээгээр ашигладаг болсон байх • Хорт хавдрын тандалтын тогтолцоог бэхжүүлэх • Хорт хавдрын эмчилгээ, оношилгоо болон тусламж, үйлчилгээг төлөвлөх, хорт хавдраас сэргийлэх, хянах бодлого боловсруулах үйл ажиллагааг нотолгоонд суурилсан чанартай мэдээллээр хангах	

Гурав. Хөтөлбөрийн шалгуур үзүүлэлтүүд

д/д	Шалгуур үзүүлэлт	Эх сурвалж	Суурь үзүүлэлт 2013 он	Хүрэх түвшин 2020 он
I. Зарим хавдрын эрт үе шатандаа илэрсэн хувь /TNM ангилалаар/				
	Элэгний хорт хавдрын эрт илрүүлэлтийн хувь (I, II үеийн эзлэх хувь)	ХСҮТ-ийн статистик мэдээ	18.6	Суурь үзүүлэлтээс 5-аас доошгүй хувь нэмэгдсэн байна.
	Умайн хүзүүний хорт хавдар (in situ, I үеийн эзлэх хувь)	ХСҮТ-ийн статистик мэдээ	47.1	Суурь үзүүлэлтээс 8-аас доошгүй хувь нэмэгдсэн байна.
	Хөхний хорт хавдар (I, II үеийн эзлэх хувь)	ХСҮТ-ийн статистик мэдээ	34,7	
II. Хорт хавдраар оношлогдсоноос хойш 5 ба түүнээс дээш жил амьдарсан хүний эзлэх хувь				
	Элэгний хорт хавдраар оношлогдсоноос хойш 5 ба түүнээс дээш жил амьдарсан хүний эзлэх хувь	ХСҮТ-ийн статистик мэдээ	19,4	Суурь үзүүлэлтээс 5-аас доошгүй хувь нэмэгдсэн байна.
	Хөхний хорт хавдраар оношлогдсоноос хойш 5 ба түүнээс дээш жил амьдарсан хүний эзлэх хувь	ХСҮТ-ийн статистик мэдээ	38,8	Суурь үзүүлэлтээс 5-аас доошгүй хувь нэмэгдсэн байна.
	Умайн хүзүүний хорт хавдраар оношлогдсоноос хойш 5 ба түүнээс дээш жил амьдарсан хүний эзлэх хувь	ХСҮТ-ийн статистик мэдээ	45,8	
	Ходоодны хорт хавдраар оношлогдсоноос хойш 5 ба түүнээс дээш жил амьдарсан хүний эзлэх хувь	ХСҮТ-ийн статистик мэдээ	27,3	Суурь үзүүлэлтээс өссөн байна.

	Улаан хоолойн хорт хавдраар оношлогдсоноос хойш 5 ба түүнээс дээш жил амьдарсан хүний эзлэх хувь	ХСҮТ-ийн статистик мэдээ	24,7	
III. Эрт илрүүлгийн үзлэгийн үндсэн үзүүлэлт				
	Умайн хүзүүний хорт хавдрын эрт илрүүлгийн үзлэгт хамрагдсан	ХСҮТ-ийн статистик мэдээ	41,6	50,0
	Хөхний хорт хавдрын эрт илрүүлгийн үзлэгт хамрагдсан тоо (эмэгтэй)	ХСҮТ-ийн статистик мэдээ	135423 эмэгтэй	Хамрагдсан эмэгтэйн тоо өссөн байна.
	Элэгний хорт хавдрын эрт илрүүлгийн үзлэгийн хамрагдалтын хувь	ХСҮТ-ийн статистик мэдээ		30,0
IV. Хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний үзүүлэлт				
	Хавдрын хөнгөвчлөх эмчилгээнд хамрагдсан хүний тоо	ХСК-ийн үйл ажиллагааны тайлан	5135	Тухайн жилд хожуу үедээ илэрсэн хорт хавдрын шинэ тохиолдлын 1/3-ийг хамруулсан байна.
	Хорт хавдраас сэргийлэх талаар олон нийтэд зориулсан сургалтад хамрагдсан хүний тоо	-		4000-аас цөөнгүй хүн сургалтад хамрагдсан байна.
	Шинээр нэмэгдсэн хөнгөвчлөх тусламж үйлчилгээний орны тоо	-		Аймаг, дүүргийн хэмжээнд 60-аас доошгүй ор нэмэгдсэн байна.

Дөрөв. Хөтөлбөрийн удирдлага, зохион байгуулалт

4.1 Удирдлага зохион байгуулалтын бүтэц

- Нийгмийн эрүүл мэндийн дэд зөвлөл нь хорт хавдрын сэргийлэх, хянах дэд хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг зохион байгуулахад төр болон төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшил, олон улсын байгууллагын оролцоо, салбар дундын хамтын ажиллагааг уялдуулан удирдлага, зохицуулалтаар хангаж ажиллана.
- Эрүүл мэндийн дэд сайдаар ахлуулсан “Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах дэд хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах, салбар дундын хамтын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах үүрэг бүхий Удирдах хороо ажиллана.
- Эрүүл мэндийн яамны Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах, эрх зүйн орчин бүрдүүлэх, Мэдээлэл хяналт, шинжилгээ үнэлгээ дотоод аудитын газар хөтөлбөрийн хяналт үнэлгээний ажлыг хариуцан ажиллана.
- Хавдар судлалын үндэсний төв нь эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний бүх шатлалд хорт хавдраас сэргийлэх, хянах ажлыг мэргэжлийн удирдлага, арга зүй, зохицуулалтаар хангаж ажиллана.
- Аймаг, нийслэлийн эрүүл мэндийн газар, дүүргийн эрүүл мэндийн төв, нэгдсэн эмнэлэг нь хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг орон нутагтаа удирдан зохион байгуулах салбар хороо, мэргэжилийн багийг байгуулан ажиллана.
- ХСҮТ нь хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үндэсний хэмжээний тайланг нэгтгэж, Нийгмийн эрүүл мэндийн дэд зөвлөл болон Удирдах хороонд жил бүрийн эхний улиралд тайлагнана.

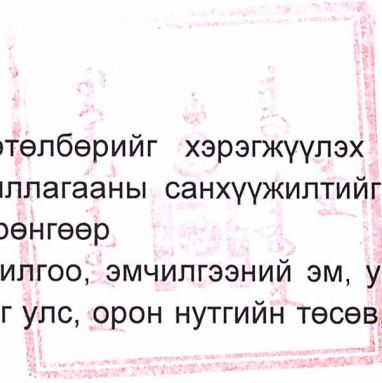
4.2 Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд баримтлах зарчим

- Хорт хавдраас сэргийлэх ажилд хувь хүн, хамт олон, төрийн, хувийн хэвшлийн, төрийн бус болон олон улсын байгууллагатай үр дүнтэй хамтран ажиллана.
- Үндэсний хэмжээнд хэрэгжиж буй бусад төсөл, хөтөлбөрүүдтэй уялдуулах бүх боломжийг судлан үр дүнтэй хэрэгжүүлнэ.
- Бодлого шийдвэрийг нотолгоонд тулгуурлан, үнэн зөв бодитой мэдээлэлд тулгуурлан гаргана.
- Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах бодлогод урьдчилан сэргийлэлт, эрт илрүүлэлт, оношлогоо, эмчилгээ, хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээ, амьдралын чанарыг сайжруулах, амьдрах хугацааг уртасгахад чиглэсэн бүхий л үйл ажиллагааг цогцоор багтааж, шийдвэрлэнэ.

4.3 Санхүүжилт, хэрэгжих хугацаа

Хөтөлбөрийн санхүүжилтийг дараах эх үүсвэрээс бүрдүүлнэ.

- Хорт хавдрын тархвар зүй, эмнэл зүй, тандалт, судалгаа явуулах зардлыг шинжлэх ухаан технологийн сан,

-
- Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх болон хэрэгжилтийн явцыг хянах, үнэлэх үйл ажиллагааны санхүүжилтийг эрүүл мэндийг дэмжих сан болон бусад сангийн хөрөнгөөр
 - Хорт хавдрын эрт илрүүлэг, стратеги, оношилгоо, эмчилгээний эм, урвалж, тоног төхөөрөмжийн зардлын санхүүжилтийг улс, орон нутгийн төсөв, эрүүл мэндийн даатгалын сангийн хөрөнгөөр
 - Олон улсын байгууллага, хандивлагч улс орон, гадаад, дотоодын төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдийн хандив, тусламжаар тус тус санхүүжинэ.

Хөтөлбөр нь 2015-2020 он хүртэл хэрэгжинэ.

4.4Хамтын ажиллагаа

Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч байгууллагууд дэвшүүлсэн зорилго, зорилтоо хэрэгжүүлэхийн тулд салбар хоорондын хамтын ажиллагааг дэмжиж, холбогдох олон улсын байгууллагатай түншлэлийг бэхжүүлж, мөн төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшил, олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн байгууллага, иргэд, олон нийтийн оролцоог ханган ажиллана. Энэхүү түншлэл нь дээр дурдсан удирдлага, зохион байгуулалтын тогтолцоонд суурилна.

- Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг – Цөмийн энергийн газар нь хорт хавдрын өвөрмөц эмчилгээ болох туяа эмчилгээний чанар, цацрагийн аюулгүйн ажиллагаа, хамгаалалтад хөндлөнгийн хяналт тавих, энэ чиглэлийн олон улсын байгууллагуудтай хамтран ажиллахад дэмжлэг үзүүлнэ.
- Ажлын байран дахь хорт хавдрын эрсдэлт хүчин зүйлсийг бууруулах, эрүүл ахуйн нөхцлийг сайжруулахад Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар, түүний орон нутгийн салбар, Монголын ажил олгогч эздийн нэгдсэн холбоо, төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудтай хамтран ажиллана.
- Төрийн бус болон хувийн хэвшлийн байгууллага, үүнд мэргэжлийн нийгэмлэг, сан, холбоо, компани мөн олон нийт, хувь хүмүүстэй хорт хавдраас сэргийлэх, хянах, оношлох эмчлэх бүх чиглэлийн үйл ажиллагаанд түншилнэ. Хүн амыг хорт хавдрын эрсдэлт хүчин зүйлсээс сэргийлэх, эрт илрүүлэх ажилд олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийг татан оролцуулах, хамтран ажиллахад хүчин чармайлт гаргана.
- ОУАЭА–ийн ПАКТ хөтөлбөр нь хорт хавдрын туяа эмчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулах, эмч, инженер техникийн ажилтны чадавхийг бэхжүүлэхэд гол түнш байх болно.
- Хорт хавдрын бүртгэл, мэдээлэл, эргэн дуудах тогтолцоог бэхжүүлэх, умайн хүзүү, хөх, элэгний хорт хавдрын эрт илрүүлэг үзлэгийн бүртгэл мэдээллийн чиглэлээр ХСҮТ нь ЭМХҮТ болон холбогдох олон улсын байгууллагатай (IARC, бүсийн төв) хамтран ажиллана.

- ХСҮТ-ийн түнш байгууллагууд болох гадаадын хавдар судлалын төвүүд, их сургууль, эмнэлэг, төрийн бус байгууллагатай эмч, мэргэжилтнийг солилцох, тэргүүн туршлага нэвтрүүлэх, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг хамтран хийнэ.

4.5 Хяналт- шинжилгээ, үнэлгээ

Хөтөлбөрийн дунд хугацааны болон төгсгөлийн үнэлгээг эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага Амьдралын буруу хэвшлээс үүдэлтэй өвчнөөс сэргийлэх, хянах үндэсний хоёрдах хөтөлбөрийн явцын хяналт, үнэлгээтэй хамт хийнэ.

Аймаг, нийслэл, дүүргийн нийгмийн эрүүл мэндийн төв нь дэд хөтөлбөрийн явцын хяналт-шинжилгээ, үнэлгээг орон нутагт хийж, ЭМЯ-ны Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод, аудитын газар, ХСҮТ-д мэдээлнэ.

ТАВ.ХОРТ ХАВДРААС СЭРГИЙЛЭХ, ХЯНАХ ДЭД ХӨТӨЛБӨРИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛАЖИЛЛАГААНЫ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

№	Үйл ажиллагаа	Хэрэгжүүлэх байгууллага	Хамтран ажиллах байгууллага	Хугацаа	Үр дүн
Зорилт 1. Халдварт бус өвчний эрсдэлт хүчин зүйлс (архи, тамхины хэрэглээ, зохисгүй хооллолт, хөдөлгөөний хомсдол, таргалалт, орчны болон ажлын байрны хүчин зүйлс гэх мэт)-ийн тархалтыг бууруулах, халдварын шалтгаантай хорт хавдраас сэргийлэх нотолгоонд суурилсан үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ хэрэгжүүлэх, хүний хөхөнцөр вирус болон В гепатитийн вирусийн дархлаажуулалтыг амжилттай хэрэгжүүлэх замаар хорт хавдраас урьдчилан сэргийлнэ.					
1.1.	Гепатит В вирусийн халдвар авах өндөр эрсдэлтэй нөхцөлд ажилладаг эмнэлгийн ажилтныг дархлаажуулалтад хамруулах	ХӨСҮТ, Төрийн болон хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагууд	Аймгийн ЭМГ, дүүргийн ЭМН, Өрх, сумын эрүүл мэндийн төв, НЭМҮТ	2015-2020 он	Эрүүл мэндийн байгууллагын эмч, ажиллагсадын В гепатитийн дархлаажуулалтын хамрагдалт нэмэгдэнэ.
1.2.	Умайн хүзүүний өмөн үүсэхэд нөлөөлдөг хүний хөхөнцөр вирусийн халдварын эсрэг вакциныг дархлаажуулалтад нэвтрүүлэх асуудлыг судлах	ЭМЯ, ХӨСҮТ, ХСҮТ, ЭХЭҮТ	Аймгийн ЭМГ, дүүргийн ЭМН	2015-2020	Хүний хөхөнцөр вирусийн вакцин дархлаажуулалтын үндэсний хөтөлбөрт нэвтрүүлэх асуудлыг судалсан байна.
1.3	Хавдрын эрсдэлт хүчин зүйлс, тэдгээрээс сэргийлэх, эрүүл зан үйл төлөвшүүлэхэд чиглэсэн сургалт, сурталчилгааны ажил зохион байгуулах	НЭМҮТ	ХСҮТ, Нийслэлийн ЭМГ, Аймгийн ЭМГ, дүүргийн ЭМН, Өрх, сумын эрүүл мэндийн төв,	2015-2020 он	Хорт хавдраас сэргийлэх талаар хүн амын мэдээлэл, мэдлэг сайжирсан байна.

1.4	Бүх шатны бодлого боловсруулагч, шийдвэр гаргагч нарт зориулсан ухуулга, сурталчилгааны арга хэмжээ зохион байгуулах	ЭМЯ, НЭМҮТ, ХСҮТ	Аймаг, нийслэлийн ЭМГ, Дүүргийн Эрүүл мэндийн төв	2015-2020 он	Бодлого боловсруулагч, шийдвэр гаргагч нарын мэдлэг, хандлага сайжирсан байна.
1.5	Ажлын байрны эрүүл мэндийн хөтөлбөр боловсруулах, хөтөлбөрийн дагуу сургалт зохион байгуулах	ЭМЯ, НЭМҮТ, ХСҮТ	АОЭНХ, Аймаг, дүүргийн засаг даргын тамгын газар, ЭМХҮТ	2015-2020 он	Ажлын байрны сургалтын хөтөлбөр боловсрогдож, сургалтууд зохион байгуулагдсан байна.
1.6	АБХҮӨСХ үндэсний 2 дах хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангаж ажиллах	ЭМЯ, НЭМҮТ, ХСҮТ	Аймаг, дүүргийн засаг даргын тамгын газар, Аймаг, нийслэлийн эрүүл мэндийн газар	2015-2020	Үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт сайжирсан байна.
1.7	Хорт хавдрын эрсдэлт хүчин зүйлс тэдгээрээс сэргийлэх, эрүүл зан үйлийн талаар видео болон зурагт хуудас, ном зэрэг сургалт, сурталчилгааны материал бэлтгэн олон нийтийн хүртээл болгох	НЭМҮТ, ХСҮТ	Аймаг, дүүргийн засаг даргын тамгын газар, Аймаг, нийслэлийн эрүүл мэндийн газар	2015-2020	Хорт хавдраас сэргийлэх талаарх хүн амын мэдэлэг, мэдээлэл сайжирна.
1.8	Хорт хавдар болон халдварын хамаарлын судалгаа хийж, үр дүнд тулгуурлан урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ боловсруулан хэрэгжүүлэх	ЭМЯ, ХСҮТ, БШУЯ-ны шинжлэх ухаан технологийн сан	НЭМҮТ, аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллагууд	2015- 2020	Хорт хавдар үүсэхэд нөлөөлдөг халдварын тархалтыг тогтоож, үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ төлөвлөнө.

1.9	Хорт хавдар үүсэхэд нөлөөлдөг хими, физикийн, гадаад орчны хүчин зүйлсийн нөлөөллөөс сэргийлэх сургалт, сурталчилгаа, ухуулга, нөлөөллийн арга хэмжээ хэрэгжүүлэх	ЭМЯ, НЭМҮТ, ХСҮТ, Аймаг, нийслэлийн Эрүүл мэндийн байгууллага	БОНХЯ, ЦЭГ Бусад холбогдох байгууллага	2015- 2020	Хорт хавдраас сэргийлэх үйл ажиллагаанд салбар дундын хамтын ажиллагаа сайжирна.
Зорилт 2. Хорт хавдрын эрт илрүүлэгийн хөтөлбөр, стратегийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлж, хавдрыг эрт үе шатанд нь илрүүлж, эмчилнэ.					
2.1	Хөх, умайн хүзүүний эрт илрүүлэг хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах	ЭМЯ, НЭМҮТ, ХСҮТ, ЭМХҮТ	Аймаг, дүүргийн Засаг даргын тамгын газар, Аймаг, нийслэлийн Эрүүл мэндийн байгууллага	2015- 2020	Хөтөлбөрийн хэрэгжилт сайжирна.
2.2	Хорт хавдрын эрт илрүүлэг үзлэгийн ач холбогдлын талаар олон нийтэд зориулсан мэдээлэл, сурталчилгааны ажил зохион байгуулах	ЭМЯ, НЭМҮТ, ХСҮТ, Аймаг, нийслэлийн Эрүүл мэндийн байгууллагууд	ЭМХҮТ, бусад холбогдох байгууллага	2015- 2020	Хүн амын эрт илрүүлэг үзлэгт хамрагдах сонирхол нэмэгдсэн байна.
2.3	Элэгний хорт хавдрыг эрт илрүүлэх стратегийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх	ЭМЯ, ХСҮТ, ЭМХҮТ, Аймаг, нийслэлийн ЭМГ, аймгийн нэгдсэн Эмнэлэг	НЭМҮТ, Аймаг, дүүргийн Засаг даргын тамгын газар,	2015-2020 он	Элэгний хорт хавдрыг эрт илрүүлэх стратеги хэрэгжилт сайжирна.

2.4	Эрт илрүүлэг үзлэгт шаардлагатай тоног төхөөрөмж, эм урвалжаар тасралтгүй хангах	ЭМЯ, Аймаг, Нийслэлийн ИТХ	Аймаг, дүүргийн Засаг даргын тамгын газар ХСҮТ, аймаг, нийслэлийн эрүүл мэндийн байгууллагууд	2015-2020	Тоног төхөөрөмж, эм урвалжаар хангагдсан байна.
2.5	Хүний нөөцийг тасралтгүй сургаж, бэлтгэх	ЭМЯ, ЭМХҮТ, ХСҮТ	Аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллагууд, Мэргэжлийн нийгэмлэг, холбоод	2015-2020	Хүний нөөцийн чадамж сайжирсан байна.
2.6	Бодлого боловсруулагч, шийдвэр гаргагч нарт зориулж ухуулга, сурталчилгаан ажил зохион байгуулах	ЭМЯ, ХСҮТ, НЭМҮТ	Аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллагууд	2015-2020	Бодлого боловсруулагч, шийдвэр гаргагч нарын мэдлэг, хандлага дээшилсэн байна.
2.7	Гепатит В,С-ийн халдварын эмчилгээний зардлыг ЭМДС-аас гаргах асуудлыг судлах	ЭМЯ, ЭМДС	ХӨСҮТ, ХСҮТ, Аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллага	2015-2020	Гепатит В,С-ийн халдварын эмчилгээний зардлын асуудал шийдэгдсэн байна.
2.8	Ходоод, улаан хоолой, бүдүүн шулуун гэдэсний хорт хавдрын эрт илрүүлэг хөтөлбөр хэрэгжүүлэх үндэслэл, тооцоо, судалгаа хийх	ЭМЯ, ХСҮТ	Аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллага, НЭМҮТ,	2016-2019	Эрт илрүүлэг хөтөлбөрийн тооцоо, судлагаа хийгдсэн байна.

2.9	Ходоод, улаан хоолой, бүдүүн шулуун гэдэсний хорт хавдрын эрт илрүүлэгийн хөтөлбөр сонгосон зарим аймаг, дүүрэгт туршилтаар эхлүүлэх	ЭМЯ, ХСҮТ, НЭМҮТ	Аймаг, дүүргийн ЗДТГ, эрүүл мэндийн байгууллага	2019-2020	Эрт илрүүлэг хөтөлбөрийн туршилтаар сонгосон аймаг, дүүрэгт хийгдсэн байна.
Зорилт 3. Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний бүх шатлалд хавдрын тусламж, үйлчилгээний чадавхийг сайжруулах, оношилгоо, эмчилгээний шинэ дэвшилтэт техник, технологи нэвтрүүлж, хорт хавдрыг эрт үед нь оношилж, хорт хавдраар өвчлөгсдийг хамгийн үр дүнтэй тусламж, үйлчилгээнд хамруулж, амьдрах хугацааг уртасгана.					
Оношилгоо, эмчилгээний чадамжийг сайжруулах, тусламж, үйлчилгээний төвлөрлийг бууруулах чиглэлээр					
3.1	ХСҮТ-д оношилгооны лавлагаа лаборатори байгуулах	ЭМЯ, ХСҮТ	Сангийн яам	2015-2020	Лаборатори байгуулагдаж, үйл ажиллагаа жигдэрсэн байна.
3.2	ХСҮТ-д молекул генетикийн лаборатори байгуулах	ЭМЯ, ХСҮТ,	БШУЯ-ны ШУТС	2015-2018	Молекул генетикийн лаборатори байгуулагдсан байна.
3.3	Иммуногистохимийн шинжилгээний аргыг нэвтрүүлэх	ХСҮТ	БШУЯ-ны ШУТС	2015-2020	Шинжилгээний арга нэвтэрсэн байна.
3.4	Аймаг, дүүргийн эмнэлгийн эс, эдзүйн лабораторийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх	ЭМЯ, ХСҮТ, Аймаг, дүүргийн ИТХ	ЭСҮТ, аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллагууд	2015-2020	Лабораторийн хүчин чадал нэмэгдсэн байна.
3.5	Аймаг, дүүргийн эс, эд зүйн эмч нарыг давтан сургах, эмч нарыг шинээр бэлтгэх	ЭМЯ, ХСҮТ, ЭМХҮТ	аймаг, дүүргийн эрүүл мэндийн байгууллагууд	2015-2020	Эмч, мэргжилтнүүдийн чадавхи сайжирна.

3.6	Сум, өрхийн эрүүл мэндийн төвүүдийн эмч, мэргэжилтнүүдийг хорт хавдрын оношилгоо, эмчилгээ, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэх, хорт хавдраар өвчлөгсдийг хянах арга зүйд сургах	ЭМЯ, ЭМХҮТ, ХСҮТ	Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ, сум, өрхийн ЭМТ	2015-2020	Сум, өрхийн эмч нарын мэдлэг, чадвар сайжирна.
3.7	Аймаг, дүүргийн эмнэлэгт хүн амын тоотой уялдуулан хорт хавдрын хими, хөнгөвчлөх, хавдрын мэс заслын тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх 15-аас доошгүй ортой тасаг байгуулах	ЭМЯ, Аймаг, Нийслэл, Дүүргийн ИТХ	ХСҮТ, Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ	2015-2020	Хавдрын тасаг байгуулагдсан байна.
3.8	Хорт хавдрын тохиолдлыг лавлагаа тусламжид илгээх журам боловсруулах	ЭМЯ, ХСҮТ	Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ	2015-2020	Лавлага тусламжийн журам боловсруулж, мөрдөнө.
Мэс засал эмчилгээ					
3.9	Хорт хавдрын үед хийгдэх мэс засал эмчилгээний өртөг зардлыг хагалгааны нэр төрөл бүрээр тооцон гаргаж эрүүл мэндийн даатгалаас санхүүжүүлэх асуудлыг судлах	ЭМЯ, ЭМДС	ХСҮТ, Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ	2015-2016	Зардлын тооцоо хийгдэж, санхүүжүүлэлтийн эх үүсвэр шийдэгдсэн байна.
3.10	ХСҮТ-д элэгний мэс заслын тасгийн үйл ажиллгааг өргөжүүлэх	ЭМЯ, ХСҮТ		2015-2017	Элэгний мэс заслын төв байгуулагдсан байна.

3.11	ХСҮТ-ийн дурангийн оношилгоо, эмчилгээний тасгийг өргөжүүлэх	ЭМЯ, ХСҮТ		2015-2017	Дурангийн оношилгоо, эмчилгээний төв байгуулагдсан байна.
3.12	Олон улсын стандартын шаардлага хангасан мэс заслын орчин үеийн тоног төхөөрөмжийн хангамжийг нэмэгдүүлэх	ЭМЯ, ХСҮТ	Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ	2015-2020	Мэс заслын багаж төхөөрөмжөөр хангагдсан байна.
3.13	Нөхөн сэргээх мэс заслыг хөгжүүлж, монголд эмчлэгдэх боломжгүй зарим мэс заслын аргыг нэвтрүүлэх	ЭМЯ, ХСҮТ	Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ	2015-2020	Зарим нөхөн сэргээх мэс заслын арга нэвтэрсэн байна.
3.14	Хорт хавдрын мэс заслын шинээр нэвтэрч буй технологид ажиллах өндөр мэргэжлийн эмч, мэргэжилтнүүд бэлтгэх	ЭМЯ, ХСҮТ, ЭМХҮТ	Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ	2015-2020	Эмч, мэргэжилтнүүд шинэ арга, технологид суралцсан байна.
3.15	Аймаг дүүргийн нэгдсэн эмнэлэгт ажиллах хавдрын мэргэжлийн эмч, мэргэжилтнүүдийг тасралтгүй давтан сургах	ЭМЯ, ХСҮТ, ЭМХҮТ	Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ	2015-2020	Орон нутгийн эмч, мэргэжилтнүүдийн чадавхи сайжирсан байна.
Туяа эмчилгээ					
3.17	Шугаман хурдасгуур аппарат суурилуулах	ЭМЯ, ХСҮТ	ЗГТА-ЦЭГ ОУАЭА	2015-2016	Туяа эмчилгээний чанар сайжирна. Цацрагийн аюулгүй байдлын шинэ түвшинд гарна.
3.18	Туяа эмчилгээний төлөвлөлтийн шинэ программ (IMRT, IGRT) нэвтрүүлэх	ЭМЯ ХСҮТ	ЗГТА-ЦЭГ ОУАЭА	2017-2019	Туяа эмчилгээний төлөвлөлтийн чанар сайжирна.

3.19	Туяа эмчилгээний шинэ технологи-стереотактик биеийн туяа эмчилгээг (SBRT) нэвтрүүлэх	ЭМЯ ХСҮТ	ОУАЭА	2018-2019	Туяа эмчилгээний төлөвлөлтийн чанар сайжирна.
3.20	Дотуур туяа эмчилгээг 3 хэмжээст төлөвлөлтөөр хийж эхлэх	ХСҮТ	ОУАЭА	2016-2017	Дотуур туяа эмчилгээний чанар сайжирна.
3.21	Дозиметрийн орчин үеийн системийг нэвтрүүлэх	ХСҮТ	ОУАЭА	2016-2017	Туяа эмчилгээний чанарын баталгаа сайжирна.
3.22	Туяа эмчилгээнд цахим сүлжээг нэвтрүүлэх	ЭМЯ ХСҮТ		2015-2017	Туяа эмчилгээний чанарын баталгаа сайжирна. Эмч, мэргэжилтнүүдийн ажлын цаг хэмнэгдэнэ.
3.23	Эмчилгээний шинэ технологи, тоног төхөөрөмж дээр ажиллах мэргэжилтнүүдийг сургалтад хамруулах	ЭМЯ, ХСҮТ ОУАЭА	ЗГТА-ЦЭГ	2015-2019	Эмч, мэргэжилтнүүдийн мэдлэг, чадвар сайжирна.
3.24	Туяа эмчилгээний эмнэл зүйн удирдамжийг боловсронгуй болгох, хэвлүүлэх	ХСҮТ ЭМЯ		2015-2019	Туяа эмчилгээний чанар, хүртээмж дээшилнэ.
3.25	Туяа эмчилгээний чанарын баталгааг хянах хөтөлбөр боловсруулах	ЭМЯ, ХСҮТ	ОУАЭА	2015-2018	Туяа эмчилгээний чанар дээшилнэ.
3.26	Туяа эмчилгээнд шинээр нэвтрүүлсэн техник технологийн үр дүнг судлах	ЭМЯ, ХСҮТ	ОУАЭА	2016-2019	Судалгаа хийгдсэн байна.

Хими эмчилгээ					
3.27	Орчин үеийн шинэ химийн эм тарианы нэр төрөл тоог олшруулах	ЭМЯ, ХСҮТ	Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ	2015-2019	Олон улсын стандартад нийцсэн шинэ дэвшилтэт эмчилгээ нэвтэрсэн байна.
3.28	Иммуногистохими болон молекул биологийн оношлогоонд тулгуурлан бай эмчилгээг нэвтрүүлэх	ЭМЯ, ХСҮТ		2015-2019	Бай эмчилгээ нэвтэрсэнээр эмчилгээний чанар сайжирч өвчтний амьдрах хугацаа уртасна.
3.29	ХСҮТ-д хими эмчилгээний тусгаарлах өрөө байгуулах	ХСҮТ	ЭМЯ	2015-2019	Хими эмчилгээний дараах ясны чөмөг дарангуйлагдсан, халдварын эрсдэлтэй хүмүүсийг эмчлэх өрөөтэй болсноор өвчтний аюулгүй байдал хангагдаж, тусламж, үйлчилгээний чанар сайжирна.
3.30	ХСҮТ болон 21 аймагт стандартын дагуу ламинар бокс байгуулах	Аймгийн эрүүл мэндийн газар, ХСҮТ	ЭМЯ,	2015-2019	ХСҮТ болон хөдөө орон нутагт химийн эмчилгээний чанар сайжирна.
3.31	Өндөр өртөгтэй хими эмчилгээний орчин үеийн эмүүд болон өдрийн хими эмчилгээний зардлыг эрүүл мэндийн даатгалын сангаас санхүүжүүлэх асуудлыг судлах	ЭМЯ, ЭМДС	ХСҮТ	2015-2019	Химийн эмийг хэрэглэдэг хүмүүст эдийн засгийн дарамт багасна, эмийн хүртээмж сайжирна

3.32	Аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэгт хими эмчилгээг хөгжүүлэх, шаардлагатай химийн эмээр тасралтгүй хангах	ХСҮТ, Аймгийн эрүүл мэндийн газар, нийслэлийн ЭМГ, нэгдсэн эмнэлэг, БОЭТ	ЭМЯ,	2015-2019	Тусламж, үйлчилгээний төвлөрлийг бууруулах, хими эмчилгээний хүртээмж сайжирна.
Зорилт 4. Хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний бүх шатлалд сайжруулах, олон нийтэд түшиглэсэн тусламж үйлчилгээг хөгжүүлсэнээртөгс эмчлэх боломжгүй хожуу үедээ илэрсэн хавдартайхүмүүсийг хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээнд хамруулж, амьдралын чанарыг сайжруулна.					
4.1	Өрх, сумын эмч, сувилагч нарыг хөнгөвчлөх эмчилгээний чиглэлээр тасралтгүй сургах ажлыг зохион байгуулах	ЭМЯ, ХСҮТ, ЭМХҮТ	Аймгийн, нийслэлийн эрүүл мэндийн газар, Дүүргийн эрүүл мэндийн нэгдэл	2015-2020	Өрх, сумын эмч нарын хөнгөвчлөх эмчилгээ үзүүлэх чадавхи сайжирна.
4.2	Хөнгөвчлөх тусламж үйлчилгээний талаар тайлан, мэдээ, бүртгэлийг боловсронгуй болгох, мэдээний сан бий болгох	ЭМЯ, ХСҮТ, ЭМХҮТ	Аймгийн, нийслэлийн эрүүл мэндийн газар, Дүүргийн эрүүл мэндийн нэгдэл	2015-2020	Хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний мэдээний сантай болно.
4.3	Өвдөлт намдаах эмчилгээний арга зүйд эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүдийг сургах	ЭМЯ, ХСҮТ, ЭМХҮТ	Аймгийн, нийслэлийн эрүүл мэндийн газар, Дүүргийн эрүүл мэндийн нэгдэл, Мэргэжлийн нийгэмлэг, холбоод	2016-2020	Эмч, мэргэжилтнүүдийн өвдөлт намдаах эмчилгээний талаарх мэдлэг дээшилнэ.

4.4	Гэр бүл, асран хамгаалагч нарт зориулсан хөнгөвчлөх тусламж үйлчилгээний гарын авлагыг боловсруулж, хэвлүүлэх, тэдэнд зориулсан сургалт явуулах	ЭМЯ, ХСҮТ, ЭМХҮТ, Хөнгөвчлөх эмчилгээний нийгэмлэг	Дүүргийн эрүүл мэндийн нэгдэл, өрх, сумын эмнэлэг, аймгийн ЭМГ, Хосписууд	2016 он	Олон нийтэд түшиглэсэн хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний хүртээмж нэмэгдэнэ.
4.5	Хорт хавдрын хөнгөвчлөх, сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээний удирдамжийг олон улсын жишгийн дагуу боловсруулж, мөрдөх	ЭМЯ, ХСҮТ	СЭМҮТ	2015-2017	Удирдамж боловсруулагдаж, хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмж сайжирна.
4.6	Аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэгт хүн амын тоо, өвчлөлийн төвшинд тохируулан хавдрын тасагт 5-аас доошгүй хөнгөвчлөх эмчилгээний ор ажиллах	ЭМЯ, Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ	ХСҮТ	2015-2020	Хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмж сайжирна.
4.7	Сум, өрхийн эмнэлэг хөнгөвчлөх тусламж үйлчилгээг гэрээр үзүүлэх чадвартай болох	ЭМЯ, Аймгийн, нийслэлийн эрүүл мэндийн газар	Дүүргийн эрүүл мэндийн нэгдэл, ХСҮТ	2015-2020	Хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмж сайжирна.
4.8	Аймаг, дүүрэгт хөнгөвчлөх эмчилгээний мэргэшсэн эмч, сувилагч ажиллуулах	ЭМЯ, Аймгийн, нийслэлийн эрүүл мэндийн газар,	Дүүргийн эрүүл мэндийн нэгдэл, ХСҮТ,	2015-2020	Хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээний хүний нөөцийн чадавхи сайжирна.

4.9	Аймаг, дүүргийн эмнэлгийг хөнгөвчлөх эмчилгээний шаардлагатай тоног төхөөрөмжөөр хангах	ЭМЯ, Аймгийн, нийслэлийн эрүүл мэндийн газар	Дүүргийн эрүүл мэндийн нэгдэл, ХСҮТ	2015-2020	Тоног төхөөрөмжөөр хангагдсан байна.
4.10	ХСҮТ-ийн хөнгөвчлөх эмчилгээний тасгийг мэргэжил арга зүйн, сургалтын төв болгох	ЭМЯ, ХСҮТ	Аймгийн, нийслэлийн эрүүл мэндийн газар, Хосписууд	2015-2020	Хөнгөвчлөх эмчилгээний эмч, мэргэжилтнүүдийг сургасан байна.
Зорилт 5. Хавдрын тархварзүйн судалгааг хөгжүүлэх, эмнэлзүйн судалгааны ажлыг өргөжүүлэх, хорт хавдрын урьдчилан сэргийлэлт, оношилгоо, эмчилгээний практикт судалгаа, шинжилгээний хамгийн сүүлийн үеийн үр дүн, сайн туршлагауудыг нэвтрүүлнэ.					
5.1	Хүрээлэн буй орчин, цацрагийн болон канцергенүүдийн хорт хавдрын үүсгэх механизм судалгаа хийх	ЭМЯ, ХСҮТ	БШУ-ны Шинжлэх ухаан технологийн сан, НЭМҮТ	2016-2019	Судалгаа хийгдсэн байна.
5.2	Хоол хүнс, хорт зуршил ба бодисын солилцоо хорт хавдрын хамааралын судалгаа	ЭМЯ, ХСҮТ	БШУ-ны Шинжлэх ухаан технологийн сан, НЭМҮТ	2015-2018	Судалгаа хийгдсэн байна.
5.3	Халдвар ба хорт хавдрын хамааралын судалгаа хийх	ЭМЯ, ХСҮТ	БШУ-ны Шинжлэх ухаан технологийн сан, НЭМҮТ	2015-2020	Судалгаа хийгдсэн байна
5.4	Хорт хавдар болон генетикийн хамааралын судалгаа хийх	ЭМЯ, ХСҮТ	БШУ-ны Шинжлэх ухаан технологийн сан	2015-2020	Судалгаа хийгдсэн байна
5.5	Хорт хавдрын эрт илрүүлэлтийн болон урьдчилан сэргийлэлтийн судалгаа хийх	ЭМЯ, ХСҮТ	БШУ-ны Шинжлэх ухаан технологийн сан, НЭМҮТ	2015-2020	Судалгаа хийгдсэн байна

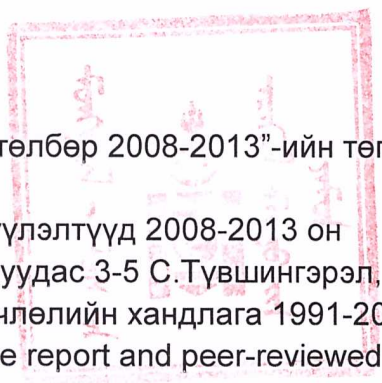
5.6	Хорт хавдрын оношилгоо эмчилгээний шинэ технологи нэвтрүүлэх эмнэл зүйн туршилт хийх судалгаа хийх	ЭМЯ, ХСҮТ	БШУ-ны Шинжлэх ухаан технологийн сан	2015-2020	Судалгаа хийгдсэн байна
5.7	Биобанк болон мэдээллийн сан үүсгэх	ЭМЯ, ХСҮТ	БШУ-ны Шинжлэх ухаан технологийн сан	2015-2020	Биобанк мэдээллийн сан үүссэн байна.
Зорилт 6. Хүн амд суурилсан хорт хавдрын бүртгэл, тандалтын тогтолцоог бэхжүүлнэ.					
6.1	Хорт хавдрын бүртгэлийн чанарын үнэлгээ үндэсний түвшинд хийх	ЭМЯ ХСҮТ	ЭМХТ, ЭМГ-ууд	2015-2020	ХХБТ-ны чанар сайжирна.
6.2	Үндэсний хэмжээний хорт хавдрын бүртгэл, тандалтын үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө боловсруулах	ЭМЯ ХСҮТ	ЭМХТ	2015-2020	Хорт хавдрын бүртгэл, тандалтын тогтолцооны үйл ажиллагаа сайжирсан байна.
6.3	Хавдар бүртгэгчийн ажлын байрны тодорхойлолт, орон тоог батлуулан тогтвортой ажиллуулах	ЭМЯ Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ, нэгдсэн эмнэлэг, БОЭТ	ХСҮТ	2015-2020	Мэргэшсэн мэргэжилтнээр хангагдсан байна.
6.4	Хорт хавдар бүртгэл, тандалтын чиглэлээр холбогдох мэргэжилтнүүдийг давтан сургах	ЭМЯ ХСҮТ	ЭМХҮТ Аймаг, Нийслэлийн ЭМГ, нэгдсэн эмнэлэг, БОЭТ	2015-2020	Мэргэжилтнүүдийн чадавхи сайжирна

6.5	Хорт хавдрын бүртгэл мэдээллийн цахим сан бий болгох	ЭМЯ, ХСҮТ, ЭМХҮТ	Нийслэлийн ЭМГ, Аймгийн эрүүл мэндийн газар, дүүргийн эрүүл мэндийн нэгдэл, аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг хобогдох бусад эрүүл мэндийн байгууллага		Цахим мэдээний сан үүссэн байна.
6.8	ӨОУА – ХС- 3 ангиллын талаар эмч мэргэжилтнүүдэд сургалт зохион байгуулах	ЭМЯ ХСҮТ, аймаг, нийслэлийн эрүүл мэндийн байгууллагууд	Эрүүл мэндийг дэмжих сан, ЭМХҮТ, ДЭМБ,	2015-2020	Мэргэжилтнүүдийн чадавхи сайжирна Сургалтанд хамрагдсан хүний тоо
6.10	TNM ангиллын хэрэглээний талаар эмч мэргэжилтнүүдэд сургалт зохион байгуулах	ЭМЯ ХСҮТ, аймаг, нийслэлийн эрүүл мэндийн байгууллагууд	ЭМД сан, ЭМХТ, ДЭМБ,	2015-2020	Мэргэжилтнүүдийн чадавхи сайжирна
6.11	Хавдар бүртгэгч нарт онлайн сургалт тогтмол зохион байгуулах	ЭМЯ ХСҮТ Аймаг, нийслэлийн эрүүл мэндийн байгууллагууд	ЭМД сан, ЭМХҮТ,	2015-2020	Мэргэжилтнүүдийн чадавхи сайжирна
6.12	Программ хангамжийн гарын авлага бэлтгэх, шаардлагатай мэргэжилтнүүдэд түгээх,	ЭМЯ ХСҮТ	Эрүүл мэндийг дэмжих сан, ЭМХҮТ, ДЭМБ,	2015-2016	Гарын авлагатай болно
6.13	Үндэсний хорт хавдрын CanReg-Mon программыг олон улсын хорт хавдрын программ хангамжтай уялдуулан шинэчлэх	ЭМЯ, ХСҮТ	Смарт солюшн ХХК	2015-2020	Програм хангамжийн хэрэглээ сайжирна.

6.14	Дүүргийн хавдар бүртгэгч нарыг идэвхитэй тандалтын арга зүйд сургах, дүүрэгт идэвхтэй тандалтын ажлыг эхлэх	ЭМЯ ХСҮТ	Эрүүл мэндийг дэмжих сан, ЭСҮТ, ДЭМБ	2015-2020	Хавдрын бүртгэл, тандалтын тогтолцоо чанар сайжирна
6.15	Идэвхтэй хайлт хийх байгууллагын тоог нэмэгдүүлэх, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх	ЭМЯ ХСҮТ	ЭМД сан, ЭСҮТ, ДЭМБ	2015-2020	Хавдрын бүртгэл, тандалтын тогтолцоо сайжирна
6.17	Өвчлөл, нас баралтын тайлангийн эмхэтгэл жил бүр боловсруулан хэвлэж, түгээх	ЭМЯ ХСҮТ	ЭМД сан, ЭМХҮТ, Аймаг, нийслэлийн ЭМГ	2015-2020	Мэдээллийн чанар хүртээмж сайжирна

Ашигласан материал

1. “Амьдралын буруу хэвшлээс үүдэлтэй өвчнөөс сэргийлэх, хянах үндэсний хоёр дахь хөтөлбөр” Монгол улсын ЗГ-ын 2014 оны 2 сарын 7 өдрийн 34 тоот тогтоол
2. “Монгол улсын хавдрын бүртгэл, мэдээллийн тогтолцооны өнөөгийн байдал” судалгааны тайлан, 2010 он
3. “Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах дэд хөтөлбөр” 2008-2013 он
4. Нийгмийн эрүүл мэндийн талаар төрөөс баримтлах бодлогыг батлах тухай, Монгол улсын их хурлын 2001 оны 81 дугаар тогтоол
5. Эрүүл аж төрөх зан үйлийг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн мэдээлэл, сургалт, сурталчилгааг эрчимжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай, Засгийн газрын 2001 оны 224 дугаар тогтоол
6. Засгийн газрын 2012-2016 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөр
7. Халдварт бус өвчнөөс сэргийлэх, хяналт тавих үндэсний хөтөлбөр, Засгийн газрын 2005 оны 246 дугаар тогтоол
8. Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах дэд хөтөлбөр, ЭМС-ын 2008 оны 210 дугаар тушаал
9. Эрүүл мэндийн боловсролын талаар баримтлах стратеги, Монгол улсын эрүүл мэнд, боловсрол соёл, шинжлэх ухааны яамтай хамтарсан тушаал
10. Хавдраас сэргийлэх, хянах үйл ажиллагааг аймаг, дүүргийн түвшинд сайжруулах талаар авах зарим арга хэмжээ, ЭМС-ын 2010 оны 292 дугаар тушаал
11. Вируст гепатиттай тэмцэх үндэсний стратеги, ЭМС-ын 2010 оны 119 дугаар тушаал
12. Зөв хооллох, дасгал хөдөлгөөнийг дэмжих үндэсний стратеги батлах тухай, Монгол улсын эрүүл мэнд, хүнс хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын 2009 оны 283/207 дугаар хамтарсан тушаал
13. Эрүүл зан үйл төлөвшүүлэх мэдээлэл, сургалт, сурталчилгааны үндэсний стратегийг шинэчлэн батлах тухай, ЭМС-ын 2010 оны 274 дугаар тушаал
14. Эрүүл мэндийн салбарын хүний нөөцийг хөгжүүлэх бодлого батлах тухай, ЭМС-ын 2009 оны 443 дугаар тушаал
15. Эрүүл мэндийн салбарын шинэчлэлийн талаар авах зарим арга хэмжээний талаар, ЭМС-ын 2012 оны 375 дугаар тушаал
16. Халдварт бус өвчний эрсдэлт хүчин зүйлсийн шаталсан судалгаа, 2009, 2013
17. Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах үйл стратеги төлөвлөгөө 2011-2021
18. Туяа эмчилгээг хөгжүүлэх стратеги төлөвлөгөө 2011-2021
19. Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах дэд хөтөлбөрийн хяналт үнэлгээний тайлан, 2011, 2012, 2013 он

-
20. “Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах дэд хөтөлбөр 2008-2013”-ийн төгсгөлийн үнэлгээний зөвлөмж
 21. Хорт хавдрын өвчлөл, нас баралтын үзүүлэлтүүд 2008-2013 он
 22. Хавдар судлал сэтгүүл, 2012, № 1(12), хуудас 3-5 С.Түвшингэрэл, Л.Төмөрбаатар, бусад Хорт хавдрын өвчлөлийн хандлага 1991-2011 он
 23. “Cancer burden in Mongolia: a collaborative report and peer-reviewed research paper” research report, 2013
 24. American Cancer Society. The Environment and Cancer Risk.
 25. Cancer Control Knowledge into Action WHO Guide for Effective Programmes
 26. Ferlay J, Shin H, Bray F, Forman D, Mathers C, Parkin D. Cancer incidence and mortality worldwide: IARC, CancerBase No. 10. Lyon, France: International Agency for Research on Cancer; 2010.
 27. Freddie Bray, et al; Planning and developing population-based cancer registration in low-and middle-income settings, IARC Technical publication No. 43
 28. Global Action Plan for the Prevention and Control of Noncommunicable Diseases, 2013-2020
 29. Global status report on noncommunicable diseases 2010, WHO
 30. Globocan 2008, 2012 IARC, 2010

Товчилсон үгийн жагсаалт

АБХҮӨСХ	Амьдралын буруу хэвшлээс үүдэлтэй өвчнөөс сэргийлэх, хянах үндэсний хоёрдах хөтөлбөр
ДЭМБ	Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага
ЗГТА-ЦЭГ	Засгийн газрын тохируулагч агентлаг – Цөмийн энергийн газар
МАОЭНХ	Монголын ажил олгогч эздийн нэгдсэн холбоо
МХЕГ	Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар
НЭМҮТ	Нийгмийн эрүүл мэндийн үндэсний төв
ОУАЭА	Олон улсын атомын энергийн агентлаг
ХСҮТ	Хавдар судлалын үндэсний төв
ХӨСҮТ	Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв
СЭМҮТ	Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв
ЭМДС	Эрүүл мэндийн даатгалын сан
ЭМХҮТ	Эрүүл мэндийн хөгжлийн үндэсний төв
ЭСҮТ	Эмгэг судлалын үндэсний төв
ЭХЭҮТ	Эх хүүхдийн эрүүл мэндийн үндэсний төв
ЭМГ	Эрүүл мэндийн газар
ЭМЯ	Эрүүл мэндийн яам